

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (ΑΠΡ 585)

Εαρινά Εξάμηνο 2013-14

Τετάρτη 3-6 μμ

Αίθουσα σεμιναρίων τομέα αρχαιολογίας & ιστορίας της τέχνης

Φροντιστήριο: Τρίτη 3-5 μουσείο εκμαγείων

Διδάσκων: Μ. Φωτιάδης

Περιεχόμενο: ο εποικισμός της Ευρώπης από 1,8-1,7 εκατομμύρια χρόνια πριν (Dmanisi, Γεωργία) μέχρι την Ανώτερη Παλαιολιθική (45.000-12.000 χρόνια πριν), και οι προσαρμογές των διαδοχικών ‘κυμάτων’ εποίκων από την Αφρική στο φυσικό/κοινωνικό περιβάλλον της Δ. Ευρασίας. Η έμφαση είναι στην εποχή των Νεάντερταλ (περίπου 300.000 – 30.000 χρόνια πριν σήμερα) και στην περίοδο της διαδοχής τους από *H. sapiens* (45-30.000 πριν σήμερα).

Σεμιναριακό μάθημα, ιδιαίτερα επωφελές για φοιτητές που έχουν ήδη παρακολουθήσει το ΑΠΡ 516 (‘Αρχαιολογία της ανθρώπινης εξέλιξης’). Απαιτούνται σύντομες εργασίες/παρουσιάσεις/σχολιασμός **κάθε εβδομάδα**. Οι παρουσιάσεις και ο σχολιασμός θα βασίζονται σε άρθρα 5-15 σελίδων που θα ανατίθενται σε συγκεκριμένα άτομα. Η σχετική βιβλιογραφία είναι εξ ολοκλήρου ξενόγλωσση, κατά κανόνα στα αγγλικά. Τα άρθρα είναι όλα διαθέσιμα από το διαδίκτυο ως pdf, και είναι υποχρέωση των φοιτητών να τα αναζητήσουν/κατεβάσουν. Ο τελικός αριθμός των άρθρων που θα παρουσιαστούν/σχολιαστούν θα εξαρτηθεί από τον αριθμό των παρακολουθούντων. Λεπτομέρειες στην πρώτη συνάντηση. **Ο διδάσκων διευθύνει/παρεμβαίνει** στις παρουσιάσεις, **δεν κάνει παραδόσεις**. **Εξαίρεση:** Οι τέσσερις πρώτες συναντήσεις (26 Φεβρουαρίου, 5, 12 και 19 Μαρτίου), οι οποίες είναι αφιερωμένες σε μια επί τροχάδην επισκόπηση της Παλαιολιθικής στην Δ. Ευρασία.

Απουσίες/βαθμολογία: >2 αδικαιολόγητες απουσίες από το μάθημα συνεπάγονται μηδενισμό των απόντων. Ο τελικός βαθμός θα προκύψει από την επίδοση του καθενός στις εβδομαδιαίες συναντήσεις (παρουσίαση/σχολιασμός άρθρων, συμμετοχή στη συζήτηση).

Φροντιστήριο: Το μάθημα συνοδεύεται από δίωρο φροντιστήριο στο Μουσείο Εκμαγείων του Τμήματος Ιστορίας & Αρχαιολογίας (βλ. αν.) όπου οι φοιτητές έχουν την ευκαιρία για hands-on experience με προϊστορικά τέχνηρα. Η παρακολούθηση του φροντιστηρίου συνιστάται (δεν είναι υποχρεωτική). Οργανωτικές λεπτομέρειες θα ανακοινώνονται στο μάθημα.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ (τελικό)

Συντομογραφίες:

CA: *Current Anthropology*

JHE: *Journal of Human Evolution*

PNAS: *Proceedings of the National Academy of Sciences* (ΗΠΑ)

QuatInt: *Quaternary International*

26 Φεβρουαρίου

Οργανωτική συνάντηση. Ορολογία, συχνά απαντώμενες συντομογραφίες (π.χ., MIS 6, CI, H4) και η εξήγησή τους.

5 Μαρτίου

Η «έξοδος από την Αφρική» και οι παλαιότερες θέσεις στην Ευρώπη.

Lordkipanidze, David et al. 2013. A complete skull from Dmanisi, Georgia, and the evolutionary biology of early Homo, *Science* 342: 326-331.

Toro-Moyano, Isidro et al. 2013. The oldest human fossil in Europe, from Orce (Spain), *JHE* 65: 1-9.

Arzarello, Marta & Carlo Peretto. 2010. Out of Africa: The first evidence of Italian peninsula occupation, *QuatInt* 223-224: 65-70.

[Arzarello, Marta et al. 2007. Evidence of earliest human occurrence in Europe: the site of Pirro Nord (Southern Italy), *Naturwissenschaften* 94: 107-112.]

12 Μαρτίου

Θέσεις της όψιμης Κατώτερης και πρώιμης Μέσης Πλειστοκαίνου: Atapuerca (Sima del Elefante, Gran Dolina (E), Happisburg & Pakefield (GB), κ.ά.

Θέσεις/ευρήματα προβληματικής φύσης: Ceperano & Isernia (I), Kozarnika (BG).

Carbonel, Eudald et al. 2008. The first hominin of Europe, *Nature* 452: 465-469. [TE]

[Carbonel, Eudald et al. 2010. Cultural cannibalism as a paleoeconomic system in the European Lower Pleistocene. The case of level TD6 of Gran Dolina (Sierra de Atapuerca, Burgos, Spain) *CA* 51: 539-549.]

Fernández-Jalvo, Yolanda et al. 1999. Human cannibalism in the Early Pleistocene of Europe (Gran Dolina, Sierra de Atapuerca, Burgos, Spain), *JHE* 37: 591-622. [TD6].

Roberts, Andrew P. & Rainer Grün. 2010. Early human Northerners, *Nature* 466: 189-190. [Happisburgh]

[Parfitt, Simon A. et al. 2010. Early Pleistocene human occupation at the edge of the boreal zone in northwest Europe, *Nature* 446: 229-233. [Happisburgh]]

19 Μαρτίου

Μέση Πλειστόκαινος (780-125 ka), *H. heidelbergensis*, *H. neanderthalensis* & η Αχελαιία λιθοτεχνία στην Ευρώπη: σημαντικές θέσεις & ευρήματα: Caune de l' Arago (F), Boxgrove & La Cotte de St Brelade (GB), Schöningen (D) κ.ά.

Piperno, M. & A. Tagliacozzo. 2001. The elephant butchery area at the Middle Pleistocene site of Notarchirico (Venosa, Basilicata, Italy), G. Cavarretta et al. (επιμ.) *The World of Elephants. Proceedings the 1st International Congress*, Ρώμη, 230-236.

Barsky, Deborah & Henry de Lumley. 2010. Early European Mode 2 and the stone industry from the Caune de l' Arago's archeostratigraphical levels "P", *QuatInt* 223-224: 71-86.

Bermúdez de Castro, J. M. et al. 2004. The Atapuerca sites and their contribution to the knowledge of human evolution in Europe, *Evolutionary Anthropology* 13: 25-41.

26 Μαρτίου

Τεχνολογίες λίθινων εργαλείων

http://www.bradshawfoundation.com/origins/acheulean_stone_tools.php

- Dibble, Harold D. 1991. Mousterian assemblage variability on an interregional scale, *Journal of Archaeological Research* 47: 239-257.
- Hodgson, Derek. 2011. The first appearance of symmetry in the human lineage: Where perception meets art, *Symmetry* 3: 37-53.
- Stout, Dietrich et al. 2014. Late Acheulean technology and cognition at Boxgrove, UK, *Journal of Archaeological Science* 41: 576-590.
- Turq, Alain et al. 2013. The fragmented character of Middle Palaeolithic stone tool technology, *JHE* 65: 642-655. [Μόνο ενότητες Introduction & Conclusions.]

2 Απριλίου

A. Ανακαιφαλαίωση: οι πρώτοι εποικισμοί της Δ. Ευρασίας (1,8 – 0,7 Ma, βλ. κατ. Martínez-Navarro, Bienvenido et al. 2014).

B. Νεάντερταλ: πρακτικές διατροφής (έμφαση στο κυνήγι).

- Martínez-Navarro, Bienvenido et al. 2014. Europe: Early *Homo* fossil records, *Encyclopedia of Global Archaeology*, 2561-2570 [Μόνο σελ. 2561-2566 & ενότητα 'Future directions' (σελ. 2568-2569). Κατεβάστε το από <http://users.uoi.gr/gramisar/prosopiko/fotiadis/lessons.htm>].
- Niven, Laura et al. 2012. Neandertal mobility and large-game hunting: The exploitation of reindeer during the Quina Mousterian at Chez-Pinaud Jonzac (Charente-Maritime, France), *JHE* 63: 624-635.
- Scot, Beccy 2014. A new view from La Cotte de St Brelade, Jersey, *Antiquity* 88: 13-29 [Μόνο ενότητες Introduction..., Reconsidering La Cotte, & (Re)viewing La Cotte de St Brelade: towards...]
- Demay, Laëtitia et al. 2012. Mammoths used as food and building resources by Neanderthals: Zooarchaeological study applied to layer 4, Molodova I (Ukraine), *QuatInt* 276-277: 212-226 [Κυρίως ενότητες 1, 2, 3, 5 & 6]

9 Απριλίου

Νεάντερταλ: διατροφή και φωτιά/εστίες.

- Fernández Peris, Josep et al. 2010. The earliest evidence of hearths in Southern Europe: The case of Bolomor Cave (Valencia, Spain), *QuatInt* doi:10.1016/j.quaint.2010.10.014.
- Roebroeks, Wil & Paola Villa. 2011. On the earliest evidence for habitual use of fire in Europe, *PNAS* 108: 5209-5214.
- Sandgath, Dennis M. et al. 2011. Timing of the appearance of habitual fire use. *PNAS* 108: E298.
- Stringer, C. B. et al. 2008. Neanderthal exploitation of marine mammals in Gibraltar, *PNAS* 105: 14319-14324

16 & 23 Απριλίου

Διακοπές Πάσχα

30 Απριλίου

Νεάντερταλ: συμβολικές διαστάσεις και κοινωνικότητα.

- Zilhão, João. 2012. Personal ornaments and symbolism among the Neanderthals, *Origins of Human Innovation and Creativity* (ed. Scott Elias): 35-49.
- Zilhão, João et al. 2010. Symbolic use of marine shells and mineral pigments by Iberian Neanderthals, *PNAS* 107: 1023-1028 & Supporting Information (για χρήσιμες εικόνες).
- ?? Gamble, Clive. 2012. Creativity and complex society before the Upper Palaeolithic transition, *Origins of human innovation and creativity* (ed. Scott Elias): xx-xx.
- Roebroeks, Wil et al. 2012. Use of red ochre by early Neanderthals, *PNAS* 109: 1889–1894.
- Soressi, Marie et al. 2013. Neanderthals made the first specialized bone tools in Europe, *PNAS* 110: 14186–14190.

7 Μαΐου*

Πρόσφατες (& ακόμα/πάντα τρέχουσες) αναθεωρήσεις της γνώσης: η Σατελπερόνια λιθοτεχνία/φάση & τα προβλήματά της.

- Mellars, Paul. 2004. Neanderthals and the modern human colonization of Europe, *Nature* 432: 461-465.
- Gravina, Brad et al. 2005. Radiocarbon dating of interstratified Neanderthal and early modern human occupations at the Châtelperronian type-site, *Nature* 438: 51-56. ●●●
- Bar-Yosef, Ofer & Jean-Guillaume Bordes. 2010. Who were the makers of the Châtelperronian culture?, *JHE* 59: 586-593.
- Higham, Thomas et al. 2010. Chronology of the Grotte du Renne (France) and implications for the context of ornaments and human remains within the Châtelperronian, *PNAS* 107: 20234-20239.
- Hublin, Jean-Jacques et al. 2012. Radiocarbon dates from the Grotte du Renne and Saint-Césaire support a Neanderthal origin for the Châtelperronian, *PNAS* 109: 18743-18748.

***Λόγω των φοιτητικών εκλογών (7 Μαΐου), το μάθημα μετατίθεται στις 6 Μαΐου (Τρίτη). Αίθουσα/ώρα θα οριστικοποιηθούν στο μάθημα της 30ής Απριλίου.**

14 Μαΐου*

Πρόσφατες (και ακόμα/πάντα τρέχουσες) αναθεωρήσεις της γνώσης: Ουλούτσια (Uluzzian) λιθοτεχνία, Grotta del Cavallo (Απουλία) & τα προβλήματά τους.

- Hublin, Jean-Jacques. 2012. The earliest modern human colonization of Europe, *PNAS* 109: 13471–13472.
- Benazzi, Stefano. 2012. The first modern Europeans, *Journal of Anthropological Sciences* (Istituto Italiano di Antropologia) 90: 1-4.
- Benazzi, Stefano et al. 2011. Early dispersal of modern humans in Europe and implications for Neanderthal behavior. *Nature* 479: 525-529.
- Douka, Katerina et al. 2014. On the chronology of the Uluzzian, *JHE* 68: 1-13. (Μόνο σελ. 1-2 & 8-11).

21 & 28 Μαΐου

Πρόσφατες (και ακόμα/πάντα τρέχουσες) αναθεωρήσεις της γνώσης: οι άκρες της Ευρώπης

A: Αγγλία: Kent's Cavern (Devon): *H. Sapiens*(:)

B. Ιβηρία: οι σπηλιές του Γιβραλτάρ: οι 'τελευταίοι' Νεάντερταλ(:)

Γ: Ιβηρία: Abric Romani (Catalunia): αμφισβήτηση & πειθαρχημένη γνώση.

Higham, Tom et al. 2011. The earliest evidence for anatomically modern humans in northwestern Europe, *Nature* 479: 521-524.

Finlayson, Clive et al. 2006, Late survival of Neanderthals at the southernmost extreme of Europe, *Nature* 443: 850-853.

Wood, Rachel E. et al. 2013. Radiocarbon dating casts doubt on the late chronology of the Middle to Upper Palaeolithic transition in southern Iberia, *PNAS* 110: 2781-2786.

Camps, Marta & Thomas Higham. 2012. Chronology of the Middle to Upper Palaeolithic transition at Abric Romani, Catalunya, *JHE* 62: 89-103 (εκτός από ενότητα Methods & Discussion.).

Vaquero, Manuel & Eudald Carbonell, 2012. Some clarifications on the Middle-Upper Paleolithic transition in Abric Romani: Reply to Camps and Higham (2012), *JHE* 62: 711-717.

Villa, Paola & Will Roebroeks, 2014. Neandertal Demise: An Archaeological Analysis of the Modern Human Superiority Complex, *PLOS ONE* 9:4 (30 April 2014), 1-10 & SI.

4 Ιουνίου

Ωρινάκιες καινοτομίες

Bar-Yosef, Ofer. 2006. Defining the Aurignacian, *Toward a Definition of the Aurignacian. Proceedings of the Symposium held in Lisbon, Portugal, June 25-30, 2002*. *Trabalhos de Arqueologia* 45, 11-18.

Sinclair, Anthony. 2003) Art of the ancients, *Nature* 426 696: 774-775.***

Conard, Nicholas J. 2009. New flutes document the earliest musical tradition in southwestern Germany, *Nature* 460: 737-740.

Higham, Thomas et al. 2013. Testing models for the beginnings of the Aurignacian and the advent of figurative art and music: The radiocarbon chronology of Geißenklösterle, *JHE* 62: 664-676.N

Gibbons, Ann, 2014. Oldest *Homo sapiens* genome pinpoints Neandertal input, *Science* 342: 1417.***

Douka, K. 2011. Franchthi Cave revisited: the age of the Aurignacian in south-eastern Europe, *Antiquity* 85: 1131–1150 (εκτός από ενότητα Ornamental shells & Radiocarbon dating).